

*

Mă opresc puțin la Las Casas, căci este fascinant că, în „istoria” – dar și în viața – sa, găsim multe dintre secretele facerii ambelor lumi, cea Veche și cea Nouă: este timpul inaugural al „omenirii” ca totalitate a „oamenilor”. Odată cu anul 1492 (descoperirea Americii), ne situăm „într-un timp cu totul nou, care nu seamănă cu nici un altul”, declara Las Casas în *Istoria* sa.

Marea problemă a Lumii Vechi atunci când a ajuns în Lumea Nouă a fost una venal-metafizică: „Ce facem cu Celălalt?” Pragmatic, asta însemna un singur lucru: îl omorâm și îi luăm bogățiile sau nu? Ontologic, întrebarea avea în amonte un sens mult mai alarmant: este Celălalt „om” ca și „noi”, și deci îndreptățit la viață ca și noi prin creația comună a lui Dumnezeu, sau nu?

Problemă veche, pe care și-au pus-o toate comunitățile umane referitor la vecinii lor. Iată, de pildă, soluția, repovestită de Marianne Mesnil și Asia Popova într-un volum din 1997, la care au ajuns vecinii noștri bulgari în ceea ce ne privește:

„Demult, pe vremea latinilor, au apărut în regat răufăcători care ucideau și furau. Oamenii cerură țarului să îi scape de acești bandiți. Dar el nu făcu

nimic, pentru că bandiții erau latini ca el. Însă aceștia întrecură măsura și țarul porunci să fie duși în actualul teritoriu al Valahiei, fără să le dea nici vite, nici hrană, nici femei – nimic altceva decât o pisică drept animal de povară și de plug, ca să are pământul. Au trebuit să pescuiască în Dunăre și să vândă pește pentru a se hrăni. Țarul le-a interzis și să își ridice case, încât au trebuit să sape gropi în pământ, pe care le acopereau cu pănuși de porumb și trestii. Izolați timp de secole, au devenit niște sălbatici în așa hal că și-au uitat limba și n-au mai putut pronunța decât un singur cuvânt: *o-o-o-preș-te!* Acești oameni sălbaticiți nu îl recunoșteau nici pe țar, nici pe episcop; nu plăteau biruri nimănui și nu se duceau la biserică, pentru că nu aveau credință. Și nu își tăiau părul, nu se bărbiereau și, cum umblau aproape goi, corpurile lor se acoperiră cu păr, ca ale animalelor! De aceea, oamenii au început să le zică «vlasi», adică păroși, bărboși”.

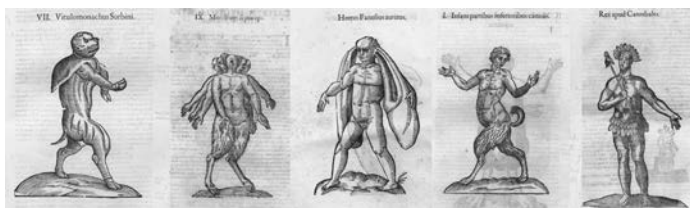
Astfel de reprezentări etiologice există pretutindeni în lume, iar introducerile în antropologie sunt pline de ele. Există chiar un vocabular, probabil universal, al Celuilalt ca ne-isprăvit (mai ales „mut”, bâlbâit, adică *fără* limbaj – și Columb împărțase această convingere că a nu vorbi o limbă inteligibilă înseamnă, pur și simplu, a nu vorbi –,

ne-îmbrăcat, ne-tuns, fără credință, fără organizare politică, fără casă – a se vedea și *homeless*-ii actuali, urmași îndepărtați ai vechilor „barbari” – etc.), ceea ce permite plasarea sa în natură („corpurile lor se acoperiră cu păr, ca ale animalelor”) și legitimează controlul, supunerea sau uciderea lui, după caz și împrejurări. În acest context „geopolitic” de permanent conflict teritorial, singura „diplomație” (un fel de proto-Minister al Afacerilor Externe) era instituția ospitalității/ostilității, cu reguli și ritualuri foarte stricte, care tranșau între includerea și excluderea Străinului, între *hospes* (gază, cel care îl primește la sine pe celălalt), *hostis* (străinul, inamicul) și *hospitem* (oaspete). Ospitalitatea, faimoasa ospitalitate de care românii sunt încă atât de mândri și astăzi, era de fapt un rit de trecere, o formă esențială de sociabilitate, de „hominizare”, spune René Schérer în *Zeus hospitalier*, ceea ce termenul românesc „a omeni” exprimă atât de bine: a-l „omeni” pe străin, adică a-l transforma în om ca și noi – și, astfel, a-l integra printre noi. Dar, atenție, a oferi ospitalitate străinului însemna a-l recunoaște, desigur, dar și a contracta recunoștința acestuia, a declanșa ciclul indefinit al reciprocității, al darului și contra-darului despre care vorbește Marcel Mauss. Nu este astfel surprinzător faptul că înțelepciunea populară este

prudentă cu acceptarea ospitalității: „Cel cu masa să poftească/ Cel chemat să nu-ndrăznească”, spune o zicătoare culeasă de Iuliu Zanne în *Proverbele românilor*. În caz contrar, refuzul ospitalității însemna a-i fi *ostil*, a-l lua *ostatic*, a trimite *oastea* să îl alunge etc. – și, astfel, a-l exclude, a-l elimina. Această diplomatie a ospitalității și ostilității, pe care Derrida o exprimă, forțând limbajul, prin termenul „hostipitalitate”, reglementa starea de pace sau război între comunități, grupuri și indivizi. Ospitalitatea va rămâne astfel o paradigmă a păcii sociale, ajungând la Kant chiar condiție a *Păcii Universale*.

Pe măsură ce spațiul de referință al colectivităților umane se lărgea, hărțile mentale ale localnicilor se modificau și ele. În epoca marilor călătorii maritime, care au dus la descoperirea Americilor și, puțin mai târziu, la ocolul lumii făcut de Magellan, europenii au produs o sumedenie de *Imagines mundi*, care cartografiază cu migală fantasmatică această lume pe care încă nu o cunosc, dar pe care vor să o descopere. „Călătoriile medievale”, amintește Umberto Eco în volumul său *Cum ne construim dușmanul*, „erau imaginare. Evul Mediu produce enciclopedii, *Imagines mundi*, care încearcă să satisfacă mai ales gustul pentru miraculos, povestind despre tărâmurii îndepărtate și inaccesibile. Toate aceste cărți sunt

scrise de oameni care nu văzuseră niciodată locurile despre care vorbeau, pentru că puterea tradiției, pe acele vremuri, conta mai mult decât propria experiență”. În această tradiție, *Cosmographia universalis* a lui Sebastian Münster, editată inițial în 1544, cunoaște 24 de ediții în următorii o sută de ani și sintetizează cu mare succes viziunea epocii sale, o combinație de detalii empirice, să zicem, și fantasmе docte despre ființe și locuri nemaivăzute. În 1595, *Monstrorum Historia* a lui Ulisse Aldrovandi oferă o clasificare impresionantă a „bestiarului uman”, în care granița dintre om și animal, real și fantastic rămâne una foarte neclară.

Ulisse Aldrovandi, *Monstrorum Historia* (1595)

Bogat ilustrate, aceste cărți docte modelează imaginarul călătorilor și le orientează așteptările, astfel încât Columb (care citise *Imago Mundi* a lui Pierre d'Ailly, de unde aflase câte ceva despre Paradisul terestru) și marinarii săi continuă să „vadă” cu ochii

lor sirene („care nu sunt așa frumoase cum se spune”, notează cineva în jurnalul de bord) și o mulțime de ființe coborâte mai degrabă din paginile lui Münster, Aldrovandi și alții asemenea decât din realitatea pe care o au în fața lor.

Acest imaginar european colectiv și interiorizat face și mai problematică reprezentarea și catalogarea ființelor *posibil umane* pe care Columb și, pe urmele sale, conchistadorii aveau să le întâlnească în Lumea Nouă. Este important să insistăm asupra acestei perspective consacrate a Lumii Vechi pentru a putea măsura mai bine amploarea acestei adevărate „revoluții copernicane” pe care a reprezentat-o confruntarea europenilor cu Lumea Nouă.